

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ СТРОКІВ СІВБИ СОРТІВ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ В УМОВАХ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ ЧАСТИНИ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Мельник А. В.

Сумський національний аграрний університет

Дубовик О. О.

Інститут сільського господарства Північного Сходу НААН

За результатами досліджень встановлена чітка закономірність зниження рівня врожайності зерна за відхилення строків сівби від оптимальних як у бік ранніх (10 вересня), так і пізніх (10 жовтня). Для більшості сортів сівба 20 вересня сприяла найбільшому прояву їх генетичного потенціалу за урожайністю. Отже, оптимальними для умов північно-східної частини Лівобережного Лісостепу України строками сівби слід вважати 20 вересня.

пшениця озима, сорти, строки сівби, врожайність

В Україні провідною галуззю сільського господарства є виробництво зерна, а основною зерновою культурою є пшениця озима. Одним із основних прийомів вирощування цієї культури є правильний вибір строків сівби. Залежно від строків сівби, рослини потрапляють у різні агрометеорологічні умови, внаслідок чого по-різному ростуть і розвиваються, набувають неоднакової стійкості до низьких і високих температур, хвороб та шкідників, що відчутно впливає на врожай [1, 2].

Поряд зі строками сівби значне значення має вибір сорту. Сорт це фактор пом'якшення впливу екстремальних умов погоди [3, 4]. Станом на 2013 рік до «Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні» внесено 262 сорти пшениці озимої. За такого різноманіття сільгоспвиробникам важко визначитися з сортом, тому дуже важливо звертати увагу на сорти, які найбільш адаптовані до природно – кліматичних умов зони вирощування. В багатьох господарствах саме невідповідність сорту до кліматичних умов є причиною недобору врожаю.

Слід враховувати, що сівба в оптимальні строки адаптованими до умов зони вирощування сортами не потребує додаткових витрат, потрібна лише технологічна дисципліна. Враховуючи вищевказане в сучасних економічних і екологічних умовах встановлення оптимальних строків сівби з урахуванням сортових особливостей є достатньо актуальним.

Мета досліджень. З'ясувати вплив строків сівби на врожайність пшениці озимої. Завдання – визначити оптимальні строки сівби сортів пшениці озимої для умов північно-східної частини Лівобережного Лісостепу України.

Методика та матеріали досліджень. Дослідження проводили в зерно-просапній сім'яземній відділу землеробства Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН. Ґрунт, на якому проводили дослідження – чорнозем типовий глибокий малогумусний слабовилугуваний крупнопилуватий середньосуглинковий з такими агрохімічними показниками орного шару (на період закладки досліду): рН сольової витяжки – 5,8–6,3; сума ввібраних основ – 31,2–41,7 мг-екв; P_2O_5 і K_2O за Чириковим – 14,8 і 11,0 мг на 100 г ґрунту, гумус за Тюрніним – 4,2 %, нітратний азот – 1,12–2,35 мг, аміачний – 0,05–0,29 мг, легкогідролізований азот – 8,4–10,9 мг на 100 г ґрунту.

Технологія вирощування пшениці озимої була загальноприйнятою для даної зони. Сі-

вбу проводили сівалкою СС-16 в агрегаті з трактором Т-25, збирання – прямим комбайнуванням комбайном “VOLVO”, переобладнаним для подільного збирання.

Схема досліду. Фактор А – строки сівби (10 вересня, 20 вересня 1 жовтня, 10 жовтня); фактор В – сорти пшениці озимої: Досконала, Розкішна, Подолянка, Сонечко. Посівна площа ділянок – 28 м², а облікова – 24 м². Повторність в дослідженнях триразова.

Супутні аналізи та обліки проводили за загальноприйнятими методиками: відбір снопового матеріалу проводили за один-два дні до початку збирання врожаю з площі 0,25 м² у чотирьох місцях ділянки, структурний аналіз врожаю – за “Методикою державного сорто-випробування сільськогосподарських культур” [5], статистична обробка отриманих результатів врожайності – методом дисперсійного аналізу згідно методики Б. О. Доспехова [6], за допомогою некомерційних комп’ютерних програм типу STATISTICA, SPSS та інших.

Результати досліджень. Вегетація озимих зернових восени 2010 року характеризувалась значним дефіцитом опадів наприкінці серпня і початку вересня, холодним і дощовим періодом у жовтні, високим температурним режимом у листопаді. За сівби 1 жовтня сходи з’явилися на 20 день, а 10 жовтня – на 15 день. На це вплинув понижений температурний режим у період сівба-сходи.

В 2011 році відмічено значний недобір опадів в серпні і вересні, холод на початку жовтня, який змінився на високий температурний режим у третій декаді жовтня та першій декаді листопада. Умови початку осені викликали занепокоєння з точки зору вологозабезпечення. Вологозабезпечення ґрунту на кінець оптимальних строків сівби було незадовільним. В посівному горизонті волога була відсутня, а в 10-сантиметровому - лише 3–5 мм. За таких умов сходи рослин не були отримані вчасно.

Осінь 2012 року була помірно теплою з середньою кількістю опадів. Запаси вологи в передпосівний період характеризувались як добрі і склали в посівному шарі близько 20 мм, орному більше 30 мм та півметровому 81,5–96,4 мм. За таких умов отримано повноцінні сходи за всіх строків сівби.

Припинення активної вегетації рослин озимої пшениці відбулося 25 листопада, 6 та 14 листопада, відповідно в 2011, 2012 та 2013 роках. Погодні умови в роки проведення досліджень суттєво різнилися між собою як за температурним режимом, так і кількістю опадів, що дозволило більш об’єктивно оцінити реакцію сортів на строки сівби. Характерною особливістю погодних умов 2011–2012 років була висока температура повітря та нерівномірність розподілу опадів за вегетаційний період. В 2012–2013 роках розподіл опадів був більш рівномірним, що покращило відносну вологість повітря та сприяло отриманню вищої продуктивності рослин.

За трирічними даними 2011–2013 рр. нами встановлено параметри формування елементів продуктивності рослин залежно від сортових особливостей, строків сівби та виявлено їх відмінності (табл. 1). Серед досліджених сортів в середньому на варіантах найвищими були рослини сорту – Сонечко (88,3 см). Істотно меншою висотою характеризувались рослини сорту Розкішна (78,1 см), за НР₀₅=3,9 см. В розрізі строків сівби висота варіювала в межах 87,0–93,3 см (за сівби 10 вересня), 84,0–93,0 см (20 вересня), 70,3–86,7 см (1 жовтня) та 70,7–80,0 см (10 жовтня). Відмічено суттєве зниження висоти рослин по мірі запізнення з сівбою після 20 вересня (НР₀₅=7,5 см). Максимальний показник висоти рослин зафіксовано у сорту Сонечко за сівби 20 вересня в 2012 році – 105,3 см. Відповідно і у інших сортів вищі рослини було відмічено за сівби 20 вересня, що свідчить про сприятливі умови для росту та розвитку рослин саме за такого строку сівби.

Під час формування врожайності важливим показником впливу на її величину є густина продуктивного стеблостою, яка в нашому дослідженні залежала від сорту та строків сівби. Найбільша кількість продуктивних стебел у основної маси сортів відмічена за сівби 10 та 20 вересня. За цих строків висіву рослини восени встигають розкущитися, перед входом у зиму пройти 2-й етап органогенезу, сформувати по 2–3 стебла, добре розвинену кореневу систему і загартуватися. Слід відзначити, що сівба в надпізні строки (1–10 жовтня) обумовила істотне зниження даного показника.

Серед досліджених сортів в середньому на варіантах найбільшу кількість продуктивних стебел було сформовано рослинами сорту Подолянка (433,3 шт./м²), найнижчу Досконала (399,7 шт./м²).

Таблиця 1. Показники продуктивності сортів пшениці озимої за різних строків сівби (середнє за 2011–2013 рр.)

Сорт (фактор А)	Строк сівби (фактор В)	Висота, см	Кількість продуктивних стебел, шт./м ²	Кількість зерен в колосі, шт./колос	Маса зерен з колосу, г
Досконала	10 вересня	93,0	498,3	29,6	1,46
	20 вересня	84,0	420,0	38,5	1,91
	1 жовтня	81,3	370,7	32,0	1,51
	10 жовтня	75,0	309,7	31,0	1,49
Розкішна	10 вересня	87,0	474,3	33,8	1,54
	20 вересня	85,0	422,3	39,7	1,91
	1 жовтня	70,3	416,3	34,1	1,57
	10 жовтня	71,7	370,7	31,3	1,43
Подолянка	10 вересня	90,0	458,7	32,5	1,56
	20 вересня	86,7	500,7	30,7	1,45
	1 жовтня	73,0	461,3	27,7	1,31
	10 жовтня	77,7	312,3	36,0	1,59
Сонечко	10 вересня	93,3	436,0	36,3	1,58
	20 вересня	93,0	430,3	38,1	1,74
	1 жовтня	86,7	421,0	33,2	1,57
	10 жовтня	80,0	341,7	31,6	1,45
НІР ₀₅	Фактор А	3,9	36,9	2,6	0,11
	Фактор В	7,5	54,6	4,7	0,26
	Фактор АВ	10,9	93,2	7,3	0,33

Слід відзначити більш виражену реакцію на зміну строків сівби у сорту Подолянка, у якого варіював даний показник від 312,3 продуктивних стебел за сівби 10 жовтня до 500,7 шт./м² за сівби 20 вересня. Формування найбільшого продуктивного стеблостою встановлено у сорту Досконала (498 шт./м²), Розкішна (474,3 шт./м²), Сонечко (436,0 шт./м²) при сівби 10 вересня, а у сорту Подолянка (500,7 шт./м²) – 20 вересня.

Дослідженнями встановлено, що менша кількість зерен з колосу отримана в посушливому 2011 році 27,7–39,7 шт./колос. В середньому на варіантах найвищу кількість зерен в колосі було сформовано рослинами сорту Розкішна та Сонечко (34,7–34,8 шт.), найнижчу – Подолянка (31,7 шт.). Для основної маси сортів сівба 20 вересня гарантувала отримання озерненості колосу на рівні 30,7–39,7 шт.

На основі одержаного експериментального матеріалу було встановлено різну реакцію сортів пшениці озимої на строки сівби. В трьох сортів пшениці озимої (Досконала, Розкішна, Сонечко) найвищі показники маси зерен з колосу (1,8–1,9 г) було сформовано за сівби 20 вересня. У сорту Подолянка найбільшу масу зерна з колосу було отримано за сівби в ранній період 10 вересня, запізнення з сівбою обумовлювало зниження даного показника продуктивності.

Основним показником є урожайність. Результати проведених досліджень свідчать про формування найвищої врожайності зерна пшениці озимої, які посіяні в період 10–20 вересня. Максимальна врожайності в середньому по сортах була отримана на варіантах досліду за сівби 20 вересня – на рівні 7,11 т/га.

Деяко менша врожайність – 6,39 т/га при сівбі 10 вересня, коли рослини восени надмірно кущаться, утворюють по шість-сім і більше пагонів, розвивають велику надземну

масу, часто переростають і потім мають понижено зимостійкість, значно пошкоджуються злаковими мухами й хворобами, через що врожайність знижується.

За сівби 1 та 10 жовтня середня врожайність по сортах складала 5,76 та 3,93 т/га відповідно. Така реакція пов'язана з тим, що рослини жовтневих строків сівби в 2 рази менше отримують для свого росту і розвитку необхідної кількості активних температур (на рівні 250–270°C), а тому значно відстають за фазами розвитку і входять у зиму в фазі 2–3 листочків. У зимовий період є загроза загибелі таких посівів. У весняний період, за умов достатнього температурного режиму і вологозабезпечення такі посіви формують меншу кількість стебел ніж ті, які посіяні в оптимальні строки. Тому отримана врожайність є значно меншою в порівнянні із оптимальним строком сівби (20 вересня), недобір урожаю складає 1,35–3,18 т/га (табл. 2).

Таблиця 2. Врожайність сортів пшениці озимої за різних строків сівби (2011–2013 рр.)

Строк сівби (фактор А)	Сорт (фактор В)	Роки				± від контролю	
		2011	2012	2013	середнє	т/га	%
10 вересня	Досконала	6,47	8,12	6,82	7,14	-0,08,	-1,1
	Розкішна	6,21	8,75	6,55	7,17	-0,26	-3,5
	Подольанка	5,93	7,22	6,52	6,56	-0,19	-2,8
	Сонечко	5,38	7,47	5,69	6,18	-0,87	-12,3
20 вересня	Досконала	5,71	8,88	7,07	7,22	контроль	
	Розкішна	5,41	9,27	7,61	7,43		
	Подольанка	5,60	7,53	7,11	6,75		
	Сонечко	5,78	8,80	6,58	7,05		
1 жовтня	Досконала	4,58	7,43	4,74	5,58	-1,64	-22,7
	Розкішна	4,70	7,84	6,00	6,18	-1,25	-16,8
	Подольанка	4,35	7,49	5,80	6,21	-0,54	-8,0
	Сонечко	4,53	7,61	6,50	5,73	-1,32	-18,7
10 жовтня	Досконала	4,26	5,12	3,97	4,45	-2,77	-38,4
	Розкішна	4,83	6,26	4,47	5,19	-2,24	-30,1
	Подольанка	-	6,30	3,34	4,82	-1,93	-28,6
	Сонечко	4,67	6,07	3,93	4,89	-2,16	-30,6
НІР ₀₅ , т/га	Фактор А	0,38	0,49	0,32			
	Фактор В	0,64	0,61	0,44			

На основі одержаного експериментального матеріалу було встановлено різну реакцію сортів пшениці озимої на строки сівби. Найвищу врожайність отримано у сорту Розкішна 7,43 та 7,17 т/га за сівби 10 та 20 вересня, відповідно. Для більшості досліджуваних сортів сівба 20 вересня сприяла найбільшому прояву їх генетичного потенціалу урожайності (6,75–7,43 т/га). Погодні умови мали вплив на показник врожайності досліджуваних сортів. Максимально реалізували сорти свій потенціал в 2012 році. В складних погодних умовах 2011 року рівень врожайності суттєво різнився від інших років та був значно меншим – в середньому 5,21 т/га.

Висновки. Встановлено, що вищі показники продуктивності рослин формуються за сівби в період з 10 по 20 вересня, відповідно врожайність вища за цих строків сівби. Для більшості сортів сівба 20 вересня сприяла найбільшому прояву їх генетичного потенціалу. Сівба 1 та 10 жовтня знижувала продуктивність та врожайність. Тому, оптимальними для умов північно-східної частини Лівобережного Лісостепу України строками сівби слід вважати 20 вересня. Сівба у пізні строки зумовлює різке зниження продуктивності пшениці озимої.

Список використаних джерел

1. Нетіс І., Оптимізація строків сівби пшениці озимої. Сайт «Пропозиція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://propozitsiya.com/?page=146&itemid=3403>
2. Дем'яненко В. В. Вплив строків сівби на рівень продуктивності зерна та насіння сучасних сортів озимої пшениці. Сайт ТОВ «Агроскоп Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroscope.com.ua/ua/news/54.html>.
3. Звягін А. Ф. Особливості селекції сортів пшениці озимої універсального типу з підвищеним адаптивним потенціалом у східному Лісостепу України / А. Ф., Звягін З. В., Усова, В. З. Іодковський, О. О. Кіблицька // Вісник ЦНЗ АПВ Харківської області, 2012. – С. 89–94.
4. Литвиненко М. А. Селекційне вдосконалення зернових культур / М. А. Литвиненко // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 12. – С. 30 – 32.
5. Методика проведення експертизи та державного випробування сортів рослин зернових, круп'яних та зернобобових культур – К, 2003. – Вып. 2, частина 3. – С. 193–199.
6. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований) /Б. А. Доспехов. – М.: Агропромиздат, 1985. - 351с.

References

1. Netis I., Optimization of sowing time of winter wheat. Web-site «Propozitsiya» [Electronic resource]. – Access: <http://propozitsiya.com/?page=146&itemid=3403>
2. Demyanenko V.V. Effect of sowing time on the productivity of grain and seeds of current winter wheat varieties. Web-site of LLC "Agroscope Ukraine" [Electronic resource]. – Access: <http://agroscope.com.ua/ua/news/54.html>.
3. Zvyagin A. F. Peculiarities of breeding of winter wheat varieties of the universal type with increased adaptive potential in the Eastern Forest-Steppe of Ukraine. A. F. Zvyagin, Z. V. Usova, V. Z. Iodkovskiy, O. O. Kiblitska // Bulletin of the Center for Science Provision of Agribusiness in the Kharkiv region. 2012. 89–94.
4. Lytvynenko M. A. Selective improvement of cereal crops. Visnyk agrarnoyi nauky. 2006. 12: 30 – 32.
5. Methods of expert evaluation and state variety trials of varieties of cereals, groats and pulses. Kyiv, 2003. 2 (3): 193–199.
6. Dospikhov B. A. Techniques of field experience (with basics of statistical processing of study results). B. A. Dospikhov. Moscow: Agropromizdat. 1985. 351.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОПТИМАЛЬНЫЕ СРОКИ ПОСЕВА СОРТОВ ПШЕНИЦЫ ОЗИМОЙ В УСЛОВИЯХ СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЙ ЧАСТИ ЛЕВОБЕРЕЖНОЙ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

Мельник А. В.

Сумской национальной аграрный университет

Дубовик О. О.

Институт сельского хозяйства Северо-Востока НААН

пшеница озимая, сорта, сроки посева, урожайность

По результатам исследований отмечена четкая закономерность снижения уровня урожайности зерна пшеницы озимой при отклонении сроков сева от оптимальных как в сторону ранних (10 сентября), так и поздних (10 октября). Для большинства сортов сев 20 сентября способствовал большему проявлению их генетического потенциала урожайности. Итак, оптимальным для условий северо-восточной части Левобережной Лесостепи Украины сроками сева следует считать 20 сентября.

Цель исследований. Выяснить влияние сроков сева на урожайность озимой пшеницы. Задача - определить оптимальные сроки сева сортов пшеницы озимой для условий северо-восточной части Левобережной Лесостепи Украины.

Результаты. По данным 2011-2013 гг. установлены параметры формирования элементов продуктивности растений в зависимости от сортовых особенностей, сроков сева и выявлены их различия. Среди исследованных сортов самыми высокими были растения сорта Сонечко (88,3 см). Существенно меньшей высотой характеризовались растения сорта Розкишна (78,1 см), НСР₀₅ = 3,9 см. В разрезе сроков сева высота варьировала в пределах 87,0-93,3 см (при посеве 10 сентября), 84,0-93,0 см (20 сентября), 70,3-86,7 см (1 октября) и 70,7-80,0 см (10 октября). Отмечено существенное снижение высоты растений по мере опоздания с севом после 20 сентября (НСР₀₅ = 7,5 см). Максимальный показатель высоты растений зафиксирован у сорта Сонечко при севе 20 сентября в 2012 году - 105,3 см. У других сортов самые высокие растения были отмечены также при посеве 20 сентября, что свидетельствует о благоприятных условиях для роста и развития растений именно при таком сроке сева.

Наибольшее количество продуктивных стеблей у основной массы сортов отмечено при посеве 10 и 20 сентября. Поздний сев (1-10 октября) обусловил существенное снижение данного показателя. Среди исследованных сортов наибольшее количество производительных стеблей было сформировано растениями сорта Подолянка (433,3 шт./м²), самое низкое их количество формировали растения сорта Досконала (399,7 шт./м²).

Наивысшая урожайность получена у сорта Розкишна 7,43 и 7,17 т / га при посеве 10 и 20 сентября, соответственно. Для большинства исследуемых сортов сев 20 сентября способствовал крупнейшему проявлению их генетического потенциала урожайности (6,75-7,43 т / га). Погодные условия повлияли на показатель урожайности исследуемых сортов. Максимально реализовали сорта свой потенциал в 2012 году. В сложных погодных условиях 2011 года уровень урожайности существенно отличался от других лет и был значительно меньше - в среднем 5,21 т / га.

Выводы. Установлено, что высокие показатели продуктивности растений формируются при посеве в период с 10 по 20 сентября, соответственно, урожайность выше при этих сроках сева. Для большинства сортов сев 20 сентября способствовал крупнейшему проявлению их генетического потенциала. Сев 1 и 10 октября снижал производительность и урожайность, поэтому оптимальными для условий северо-восточной части Левобережной Лесостепи Украины сроками сева следует считать 20 сентября. Сев в поздние сроки приводит к резкому снижению производительности озимой пшеницы.

DETERMINATION OF OPTIMAL SOWING TERMS OF WINTER WHEAT VARIETIES IN THE NORTH-EASTERN PART OF THE LEFT-BANK FOREST-STEPPE OF UKRAINE

Melnik A.V.

Sumy National Agrarian University

Dubovik O.O.

Institute of Agriculture of the Northern East of NAAS

winter wheat, varieties, sowing terms, yield capacity

The study results showed a clear consistent pattern of reduction in grain yield in case of deviations of sowing schedule from optimal terms both to earlier ones (September 10th) and to later ones (October 10th). For majority of varieties sowing on September 20th contributed to a greater performance of their genetic potential for yield capacity. Thus, September 20th should be considered as the optimal sowing date for the North-Eastern part of the Left-Bank Forest-Steppe of Ukraine.

Purpose of Research. To ascertain effects of sowing dates on winter wheat yield capacity. The objective was to determine optimum time for sowing winter wheat varieties in the North-Eastern part of the Left-Bank Forest-Steppe of Ukraine.

Results. Based on the 2011-2013 data formation parameters of plant productivity elements depending on varietal characteristics and sowing dates were established; their differences were revealed. Among the varieties studied, plants of the variety Sonechko were the tallest (88.3 cm). Plants of the variety Roskishna were characterized by a significantly shorter height (78.1 cm), $LSD_{05} = 3.9$ cm. In the context of sowing dates plant height ranged within 87.0-93.3 cm (sowing on September 10th), 84.0-93.0 cm (September 20th), 70.3-86.7 cm (October 1st), and 70.7-80.0 cm (October 10th). A considerable reduction in plant height upon delay of sowing after September 20th ($LSD_{05} = 7.5$ cm) was noted. The maximum plant height was recorded for the variety Sonechko upon sowing on September 20th in 2012 - 105.3 cm. In other varieties the tallest plants were also obtained upon sowing on September 20th, indicating favorable conditions for plant growth and development at precisely this time of sowing.

The largest number of productive stems in the majority of varieties was observed upon sowing on September 10th and 20th. Late sowing (October 1st -10th) caused a significant decrease in this index. Among the varieties studied, plants of the variety Podolyanka had the largest number of productive stems (433.3 pcs. / m²), the variety Doskonala demonstrated the lowest value (399.7 pcs. / m²).

The highest yield capacity was obtained from the variety Roskishna: 7.43 and 7.17 t / ha upon sowing on September 10th and September 20th, respectively. For the majority of the varieties studied sowing on September 20th contributed to the best expression of their genetic potential for yield capacity (6.75-7.43 t / ha). The weather conditions affected yield capacities of the varieties of interest. In 2012 the varieties realized their potential to the fullest degree. Under the harsh weather conditions in 2011 the yield capacity differed significantly from the other years and was considerably lower - 5.21 t / ha on average.

Conclusions. It was established that plants showed high productivity, when they were sown in the period from September 10th to September 20th, consequently, the yield capacity was higher upon these sowing terms. For the majority of the varieties sowing on September 20th contributed to the best expression of their genetic potential. Sowing on October 1st and October 10th reduced performance and productivity, therefore, September 20th should be considered the optimal sowing date in the North-Eastern part of the Left-Bank Forest-Steppe of Ukraine. Later sowing leads to a drastic decrease in winter wheat productivity.